

4. Дучимінська Т. І. Теоретичний аналіз психологічного феномена завченої безпорадності / Т. І. Дучимінська // Педагогіка і психологія професійної освіти : наук.-метод. журн. – 2011. – № 5. – С. 151–158.
Duchyminska T. I. Teoretychnyi analiz psykhologichnoho fenomenu zavchenoi bezporadnosti [Theoretical analysis of the psychological phenomenon of learned helplessness] / T. I. Duchyminska // Pedagogika i psykholohiia profesiinoi osvity : nauk.-metod. zhurn. – 2011. – № 5. – S. 151–158.
5. Кант И. Критика чистого разума / И. Кант. – Минск : Литература, 1998. – 960 с.
Kant I. Kritika chistogo razuma [Critique of Pure Reason] / I. Kant. – Minsk : Literatura, 1998. – 960 s.
6. Кон И. С. В поисках себя: личность и ее самосознание / И. С. Кон. – М. : Политиздат, 1984. – 335 с.
Kon I. S. V poiskakh sebja: lichnost i yeio samosoznanie [In search of self: personality and identity] / I. S. Kon. – M. : Politizdat, 1984. – 335 s.
7. Рубинштейн С. Л. Самосознание личности и ее жизненный путь / С. Л. Рубинштейн // Основы общей психологии. – 2-е изд. – СПб. : Питер, 2002. – 720 с.
Rubinshtein S. L. Samosoznanie lichnosti i yeio zhiznennyi put [The self-consciousness of personality and the way of life] / S. L. Rubinshtein // Osnovy obshchei psikhologii. 2-e izd. – SPb. : Piter, 2002. – 720 s.
8. Психология самосознания : хрестоматия. – Самара : Бахрах-М, 2000. – 672 с.
Psikhologiia samosoznaniia : khrestomatiia [Psychology of consciousness : reader]. – Samara : Bakhrakh-M, 2000. – 672 s.
9. Райс Ф. Психология подросткового и юношеского возраста / Ф. Райс. – СПб. : Питер, 2000. – 656 с.
Rais F. Psikhologiia podrostkovogo i yunosheskogo vozrasta [Psychology of adolescence and youth] / F. Rais. – SPb. : Piter, 2000. – 656 s.

УДК 159.901.94

Т. І. Дучимінська

Received February 02, 2015;

Revised March 12, 2016;

Accepted April 26, 2016.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ СКЛАДНИКІВ КОГНІТИВНОГО КОМПОНЕНТА ОСОБИСТІСНОЇ БЕЗПОРАДНОСТІ В НАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

У статті проаналізовано поняття безпорадності та обґрунтовано, що песимістичний атрибутивний стиль є основним фактором ризику розвитку особистісної безпорадності людини. Визначено основні діагностичні критерії сформо-

ваності особистісної безпорадності: песимістичний атрибутивний стиль, низька самооцінка й концентрація особистості на власних негативних емоційних станах, низька мотивація досягнення й рівень суб'єктивного контролю. Виділено групи досліджуваних із високим рівнем безпорадності та її протилежної характеристики – самостійності. Виявлено, що когнітивний компонент безпорадності проявляється в песимістичному сприйманні негативних подій (невдач), поясненні їх виникнення постійними й глобальними причинами (генералізація невдач), високому рівні персоналізації невдач та доповнюється іншими характеристиками когнітивної сфери «безпорадних» студентів: нереалістичністю у вчинках і стосунках, нестачею гнучкості, практичного складу розуму, високою чутливістю до невдач та помилок тощо.

Емпірично підтверджено взаємозв'язок показників когнітивного компонента безпорадності з мотиваційними характеристиками особистості студента. Виявлено, що песимістичний атрибутивний стиль поєднується з низькою потребою в досягненні, низьким рівнем прагнення до знань та пізнавальної активності й низькою навчальною успішністю. Студентам із високим рівнем особистісної безпорадності притаманні низький рівень мотиву досягнення, знижена внутрішня мотивація навчання, вираженість тривожності та гніву як переважних емоційних станів у процесі навчальної діяльності.

Ключові слова: особистісна безпорадність, теорія каузальної атрибуції, песимістичний атрибутивний стиль, мотивація навчальної діяльності.

Duchyminska T. I. Psychological Analysis of the Constituents of the Cognitive Component of Personal Helplessness in Students' Educational Activity. The article analyzes the concept of helplessness and it has been grounded that pessimistic attributive style is a major risk factor of personal human helplessness. The main diagnostic criteria of formation of personal helplessness have been determined: pessimistic attributive style, low self-esteem and personality concentration on own negative emotional states, low motivation of achievements and level of subjective control. The researched groups with high level of helplessness and its opposite characteristics – independence have been selected. It has been revealed that cognitive component of helplessness manifests itself in pessimistic perception of negative events (failures), explaining their appearance by persistent and global causes (generalization of failures), high level of failures personalization and is supplemented by other characteristics of cognitive sphere of “helplessness” students: unreality in actions and relations, lack of flexibility, practical mindset, high sensitivity to failures and mistakes, etc.

The interrelation of indicators of cognitive component of helplessness with motivational characteristics of personality of student has been empirically confirmed. It is revealed that pessimistic attributive style is combined with low need to achievement, low desire level to knowledge and cognitive activity and low educational achievement. Students with high level of personal helplessness inherent low achievement motive, lowered intrinsic motivation of study, severity of anxiety and anger as the dominant emotional states in the process of educational activity.

Keywords: personal helplessness, theory of causal attribution, pessimistic attributive style, motivation of educational activity.

Дучиминская Т. И. Психологический анализ составляющих когнитивного компонента личностной беспомощности в учебной деятельности студентов. В статье проанализировано понятие беспомощности и обосновано, что пессимистический атрибутивный стиль является основным фактором риска развития личностной беспомощности человека. Определены основные диагностические критерии сформированности личностной беспомощности: пессимистический атрибутивный стиль, низкая самооценка и концентрация личности на собственных негативных эмоциональных состояниях, низкая мотивация достижения и уровень субъективного контроля. Выделены группы испытуемых с высоким уровнем беспомощности и ее противоположной характеристики – самостоятельности. Выявлено, что когнитивный компонент беспомощности проявляется в пессимистическом восприятии негативных событий (неудач), объяснении их возникновения постоянными и глобальными причинами (генерализация неудач), высоком уровне персонализации неудач и дополняется другими характеристиками когнитивной сферы «беспомощных» студентов: нереалистичностью в поступках и отношениях, нехваткой гибкости, практического склада ума, высокой чувствительностью к неудачам и ошибкам и т. п.

Эмпирически подтверждена взаимосвязь показателей когнитивного компонента беспомощности с мотивационными характеристиками личности студента. Выявлено, что пессимистический атрибутивный стиль сочетается с низкой потребностью в достижении, низким уровнем стремления к знаниям и познавательной активности и низкой учебной успеваемостью. Студентам с высоким уровнем личностной беспомощности присущи низкий уровень мотива достижения, сниженная внутренняя мотивация учения, выраженность тревожности и гнева как преобладающих эмоциональных состояний в процессе учебной деятельности.

Ключевые слова: личностная беспомощность, теория каузальной атрибуции, пессимистический атрибутивный стиль, мотивация учебной деятельности.

Постановка наукової проблеми та її значення. Проблема формування та подолання безпорадності – одна з найскладніших у прикладному аспекті психологічних проблем. Людина, стикаючись із різними проявами безпорадності в повсякденному житті, відчуває своє безсилля перед складними життєвими обставинами, яке супроводжується усвідомленням неконтрольованості результатів, нездатності змінити ситуацію, що призводить до припинення будь-яких спроб її подолання.

М. Селігман, автор теорії завченої безпорадності, причини пасивної поведінки людини пов'язує з досвідом невдач та специфікою атрибуції [8]. Ознаками такого стану є когнітивний, емоційний та мотиваційний дефіцити, які проявляються в гальмуванні спроб активного втручання в ситуацію, припиненні дій, що можуть щось змінити.

Предметом теорії атрибуції виступає те, як людина робить висновки, яку інформацію використовує, як її обробляє, тобто як саме здійснюється когнітивне приписування причин тим чи тим переживанням та поведінці [3].

Саме тому мета нашого дослідження – виявити та проаналізувати психологічний зміст складників когнітивного компонента особистісної безпорадності студентів та їх взаємозв'язок із показниками мотивації й успішності їх навчальної діяльності.

Аналіз досліджень цієї проблеми. У процесі вивчення детермінант формування особистісної безпорадності більшість дослідників звертається до теорії каузальної атрибуції, указуючи на те, що песимістичний атрибутивний стиль належить до основних факторів ризику розвитку особистісної безпорадності людини [1; 2] і негативно впливає на результативність її діяльності, успішність особистісної самореалізації тощо.

Теорію атрибуції та методи її дослідження розглянуто в численних працях відомих зарубіжних психологів, зокрема М. Батуріна, Б. Вайнера, Т. Гордєєвої, Е. Джоунза, К. Дейвіса, Г. Келлі, М. Мікулінсера, М. Рудіної, Дж. Роттера, М. Селігмана, Р. де Чармса, Л. Фестінгера, Д. Цирінг та ін.

Для опису індивідуальних особливостей атрибуції М. Селігман та його колеги ввели термін «стиль атрибуції» (стиль пояснень). Вважається, що в процесі життя в людини складається певна стійка манера пояснювати причини того, що відбувається, і коли людина зіштовхується з тими чи тими подіями або результатами діяльності, вона приписує цим подіям причини відповідно до сформованого стилю атрибуції [7].

Концепція Селігмана включає поєднання трьох параметрів атрибуції: персоналізації, стійкості, генералізації. Різні поєднання зазначених параметрів атрибуції отримали назви оптимістичного і песимістичного атрибутивного стилю. Людина, яка має оптимістичний атрибутивний стиль, вірить, що неприємності тимчасові, відбуваються тільки в одній сфері життя і причина того – зовнішні обставини, хороші ж події мають постійний характер, відбуваються в різних сферах життя і причиною тому є вона сама. Людина з песимістичним стилем атрибуції вважає, що неприємності триватимуть вічно й відбуватимуться у всіх сферах життя, причому звинувачує в них вона себе, а все хороше, що відбувається, – тимчасове, трапляється тільки

в обмеженій сфері життя завдяки збігу обставин. Таким чином, люди, у яких виражений песимістичний атрибутивний стиль, стикаючись із поганими подіями у своєму житті, демонструватимуть симптоми безпорадності більшою мірою.

Численні емпіричні та теоретичні дослідження (Л. Абрамсон, М. Селігман, С. Майер, М. Мікулінсер, Д. Хірто та ін.) доводять, що атрибутивний стиль відіграє величезну роль у мотивації поведінки людини. Песимістичний атрибутивний стиль позитивно корелює зі слабкою мотивацією, низькою успішністю, негативними емоціями тощо. Успіхи в навчальній та професійній діяльності залежать не тільки від того, наскільки людина здібна та наскільки вона мотивована на досягнення успіху, а більшою мірою від того, як вона атрибутує свої успіхи й невдачі.

Досліджуючи атрибутивний стиль, М. Селігман указує, що атрибутивний стиль поведінки в досягненні успіху в навчанні або діяльності в більшості випадків може навіть компенсувати відсутність здібностей: «...песимісти зупиняються нижче від свого потенціалу, а оптимісти перевершують його» [4, с. 144].

Отже, аналізуючи результати теоретичних та емпіричних досліджень, можна стверджувати, що більшість дослідників єдині в тому, що безпорадність із більшою ймовірністю виникає в разі наявності в людини песимістичного атрибутивного стилю як основного когнітивного компонента особистісної безпорадності.

Для досягнення поставленої мети було сформовано дослідницьку вибірку, яку склали 250 студентів III курсів вищих навчальних закладів. На основі теоретичного аналізу наукової літератури з означеної проблеми було виділено низку діагностичних критеріїв особистісної безпорадності: атрибутивного стилю, самооцінки емоційних станів, мотивації досягнення, рівня суб'єктивного контролю досліджуваних. На початку дослідження здійснювалася діагностика сформованості особистісної безпорадності за допомогою виділених діагностичних критеріїв. Відмінності когнітивного компонента у студентів із високим рівнем особистісної безпорадності та її відсутністю (тобто в самостійних студентів) виявлялися на другому етапі дослідження. Метою третього етапу було здійснення співвідношення показників когнітивного компонента особистісної безпорадності з характеристиками мотивації навчальної діяльності досліджуваних.

Як діагностичний інструмент використовувалися такі методики: методика «Тест на оптимізм» Л. Рудіної, методика «Самооцінка емо-

ційних станів», методика оцінки рівня суб'єктивного контролю (РСК), 16-факторний опитувальник Кеттелла (16PF), методика «Оцінка рівня домагань» В. Горбачевського, опитувальник для вимірювання потреби в досягненні Ю. Орлова, методика «Мотивація навчання у ВНЗ» Т. Ільїної, методика діагностики мотивації навчання й емоційного ставлення до навчання, яка базується на опитувальнику Ч. Спілбергера.

Обробку результатів констатувального експерименту проводили за допомогою методів математичної статистики: кластерного аналізу (ієрархічна кластеризація методом міжгрупових зв'язків із визначенням Евклідових відстаней); критерію Крускала–Воллеса (для встановлення міжгрупових відмінностей у понад двох незалежних вибірках); кореляційного аналізу (для виявлення зв'язків між отриманими показниками).

За допомогою кластерного аналізу виявлено три самостійні кластери, на основі яких виділено три психологічні типи з різними варіантами поєднання зазначених показників. До першого типу віднесено студентів із високими показниками безпорадності (9,09 %), до другого – з її протилежною якістю – самостійністю (11,36 %), студенти ж із різним поєднанням діагностичних показників (79,54 %) склали третю – «змішану» групу.

Для студентів першої групи (група «безпорадних») характерні яскраво виражені песимістичні настрої (песимістичний атрибутивний стиль), велике прагнення до уникнення невдач, низький рівень суб'єктивного контролю та нижчий рівень оцінки емоційних станів. До другого кластера віднесено респондентів, які характеризуються високою оцінкою емоційних станів (енергійністю, впевненістю в собі, піднесеним настроєм), прагненням до успіху, оптимістичним атрибутивним стилем (група «самостійних»). Представники так званої «змішаної» групи демонструють ситуативність атрибутивного стилю, середні оцінки власних емоційних станів, середній рівень суб'єктивного контролю та схильність до уникнення невдач. За допомогою методу множинного порівняння середніх значень встановлено, що диференціація у вираженості діагностичних показників достовірна на рівні $p \leq 0,05$.

На наступному етапі дослідження здійснювався аналіз когнітивного компонента у трьох виділених групах за допомогою використання непараметричного критерію Н Крускала–Воллеса. Результати відмінностей між групами за когнітивним компонентом особистісної безпорадності наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Результати обрахунку критерію Н Крускала–Воллеса для складників когнітивного компонента безпорадності

Показник когнітивної сфери	«Само-стійні»	«Змішана група»	«Безпорадні»	Хі-квадрат	Ст. св.	Р-рівень значущості
Атрибутивний стиль	249,5	112,6	160,2	4,713	2	.048*
Час невдач	21,5	140,1	204,7	11,324	2	.008**
Час успіху	245,0	111,3	191,0	8,366	2	.038*
Широта невдач	15,5	138,7	224,2	15,366	2	.002***
Широта успіху	216,5	127,2	102,5	10,226	2	.013**
Я-невдача	33,5	135,2	232,3	14,714	2	.001***
Я-успіх	222,5	120,5	144,5	10,957	2	.007**
Ставлення до несприятливих подій	15,5	136,0	248,6	6,719	2	.049*
Ставлення до сприятливих подій	236,0	116,6	161,0	7,202	2	.020*
Фактор В «інтелект»	123,0	133,1	76,4	4,637	2	.063
Фактор М «практичність – розвинута уява»	170,0	133,0	81,1	7,251	2	.030*
Фактор N «прямолінійність – дипломатичність»	69,5	139,3	151,6	3,331	2	.104
Фактор Q1 «консерватизм – радикалізм»	206,0	131,9	45,6	8,718	2	.027*

Примітка: рівень достовірності: * – $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$; *** $p \leq 0,001$.

Отримані результати засвідчили диференціацію складників когнітивного компонента особистісної безпорадності респондентів. Зокрема, статистично значущі відмінності виявлено за загальним показником атрибутивного стилю ($p \leq 0,05$) та всіма його складниками: сприйманням позитивних та негативних подій як постійних, тривалих у часі або тимчасових (показники «час невдач» ($p \leq 0,01$) та «час успіху» ($p \leq 0,05$), пояснення невдачі або успіху конкретними причинами або поширення безпорадності (успіху) на всі сфери життєдіяльності (показники «широта невдач» ($p \leq 0,001$) та «широта успіху» ($p \leq 0,01$)), оцінка персоналізації невдачі та успіху: визнання власної провини в невдачі («Я-невдача», $p \leq 0,001$) та констатація власних заслуг в успіху («Я-успіх», $p \leq 0,01$). Аналіз виявлених відмінностей

та рангові показники за окремими шкалами методики свідчать про домінування в «безпорадних» студентів песимістичного сприймання негативних подій (невдач), пояснення їх виникнення постійними й глобальними причинами (генералізація невдач), високий рівень персонілізації невдач, тобто песимістичний атрибутивний стиль.

Статистично значущими ($p \leq 0,05$) між виділеними групами є відмінності за показниками 16-факторного особистісного опитувальника Кеттелла. Фактор М «практичність – розвинута уява» характеризує нереалістичність у вчинках та стосунках, брак гнучкості, практичного складу розуму, орієнтацію на стереотипи поведінки у «безпорадних» досліджуваних, а фактор Q1 (консерватизм – радикалізм) охоплює боязнь нового, несамостійність у виборі рішень, високу чутливість до невдач, помилок. У студентів із високим рівнем особистісної безпорадності на відміну від «самостійних» студентів менше проявляються гнучкість мислення, пошук нових способів рішення, вміння узагальнювати й аналізувати; самостійність у розв'язанні проблем, постановці завдання; відповідальність за результат тощо. Водночас за фактором В «інтелект» статистично значущих відмінностей між групами не виявлено, що, зокрема, підтверджується даними інших досліджень [5; 8]. Це свідчить про те, що наявність або відсутність особистісної безпорадності ніяк не пов'язана з рівнем інтелекту і безпорадність може формуватися в людей і з високими показниками інтелекту, і з низькими. Цей висновок підтверджується показниками іншого «інтелектуального» фактору опитувальника Кеттелла N («прямолінійність–дипломатичність»), який належить до характеристик конвергентного мислення. Фактор N характеризує такт особистості, проникливість, розважливість, корелює із розумовими здібностями; люди з високими показниками за цим фактором характеризуються як інтелектуальні, незалежні, зі складною натурою [5]. Відмінностей за вказаними «інтелектуальними» факторами В і N, які описують особливості конвергентного мислення, не виявлено. Це підтверджує той факт, що особливості конвергентного мислення не належать до складників когнітивного компонента особистісної безпорадності. Як відомо, інтелект більшою мірою залежить від спадкових факторів, а розвиток безпорадності – від середовищних [6; 8].

Аналіз виявлених відмінностей за когнітивним компонентом дає підстави стверджувати, що песимістичний атрибутивний стиль як

основний діагностичний критерій сформованості безпорадності підтверджується й доповнюється іншими характеристиками когнітивної сфери індивіда.

Подальша статистична обробка результатів мала на меті встановити взаємозв'язки між основними складниками когнітивного компонента особистісної безпорадності студентів і мотиваційними характеристиками їх навчальної діяльності у ВНЗ за допомогою кореляційного аналізу за коефіцієнтом кореляції r -Пірсона.

Статистично значущі взаємозв'язки когнітивного компонента безпорадності з показниками мотивації й результативності навчальної діяльності студентів подано в таблиці 2.

Таблиця 2

Розрахунки показників кореляції r -Пірсона для когнітивного компонента у групі «безпорадних»

Складник когнітивного компонента особистісної безпорадності	Потреба в досягненні	Здобуття знань	Оволодіння професією	Отримання диплома	Пізнавальна активність	Мотивація досягнення	Тривожність	Гнів	Успішність навчання
Фактор М «практичність – розвинута уява»	-.44*	.71**	.07	.00	.12	-.21	.51**	.79**	.16
Фактор Q1 «консерватизм – радикалізм»	-.27	.59**	-.31	.30	.30	.01	.42*	.66**	-.24
Атрибутивний стиль	.51**	.72**	-.30	.18	.78**	.33	-.51**	-.79**	.72**
Час невдач	-.51**	-.51**	-.78**	.47*	.50**	0,51**	.36	.55**	-.42*
Час успіху	.53**	.71**	-.39	.25	.05	.37	.50	-.78**	.24
Широта невдач	-.54**	-.66**	-.58**	-.40*	-.16	-.45*	.46*	.71**	.14
Широта успіху	.44*	.71**	-.07	.00	-.52**	.21	-.51**	-.79**	.04
Я-невдача	-.50*	-.72**	-.25	.14	-.03	.30	.51**	.80**	-.76**
Я-успіх	.53**	.57**	.72**	.52**	.55**	.49*	-.40*	-.62**	.45
Ставлення до несприятливих подій	-.54**	-.66**	-.58**	.40*	.16	.45*	.46*	.71**	-.66**
Ставлення до сприятливих подій	.52**	.71**	-.37	.23	.54**	.36	-.50*	-.78**	.26

Примітка: умовні позначення: ** – рівень достовірності $p \leq 0,05$; * – рівень достовірності $p \leq 0,01$; нулі та коми опущені.

Отже, складники когнітивного компонента особистісної безпорадності демонструють зв'язок із показниками мотивації та успішності навчальної діяльності «безпорадних» студентів. Зокрема, фактори М і Q1 методики Кеттела позитивно корелюють із мотивом здобуття знань ($p \leq 0,05$) та емоціями тривоги й гніву ($p \leq 0,05$), які виникають у процесі навчання. Очевидно, що своєрідна «зануреність» студентів із високим рівнем безпорадності у свої ідеї, внутрішні ілюзії («витання у хмарах»), легкість відмови від практичних суджень, опір змінам частіше породжують негативні емоційні переживання, внутрішній дискомфорт та напругу. Водночас ці особистісні характеристики не мають зв'язку з успішністю навчальної діяльності, оскільки більшою мірою визначають особистісний компонент безпорадності.

Статистично значущий позитивний кореляційний зв'язок виявлено між загальним показником атрибутивного стилю й потребою у досягненні ($p \leq 0,05$), мотивом здобуття знань ($p \leq 0,05$), пізнавальною активністю ($p \leq 0,05$) й показником навчальної успішності ($p \leq 0,05$). Отже, чим більше притаманний особистості песимістичний атрибутивний стиль, тим менша її потреба в досягненні, прагнення до знань, пізнавальна активність та гірші результати діяльності (у нашому дослідженні – навчальної). Більше того, песимістичний стиль атрибуції пов'язаний із тривожністю і гнівом ($p \leq 0,05$) як переважними емоційними станами у процесі навчання.

У дослідженні статистично значущі зв'язки виявлено не лише між загальним показником атрибутивного стилю й особливостями навчальної діяльності досліджуваних, а й за його окремими складниками. Зокрема, показники таких первинних шкал методики, як «Час невдач», «Широта невдач» та «Я-невдача» негативно корелюють майже з усіма характеристиками мотивації навчальної діяльності респондентів і позитивно – з емоціями тривоги та гніву, які виникають під час навчання. Отже, песимістичний стиль атрибуції особистості, який характеризується постійністю та стійкістю у сприйманні й поясненні поганих подій, невдач (час невдачі), генералізацією невдач на всі сфери життєдіяльності (широта невдач) та персоналізацією невдач («приписування» собі відповідальності за невдачі, самозвинувачення, Я-невдача), нерозривно пов'язаний із мотивацією діяльності: низьким рівнем домагань, зменшенням мотиву здобуття знань та оволодіння професією, нижчою пізнавальною активністю і, відповідно, нижчою успішністю навчання.

Висновок. Отже, когнітивний компонент особистісної безпорадності нерозривно пов'язаний із мотиваційним і емоційним. Більше того, когнітивні особливості, які характеризують особистісну безпорадність, ускладнюють постановку цілей, оскільки передбачення наслідків спотворюється у зв'язку з песимістичним атрибутивним стилем, що призводить до нижчої сформованості вольових якостей особистості. Суб'єкт з особистісною безпорадністю песимістично «передбачає» негативні наслідки своїх дій унаслідок своєї переконаності в тому, що він не може здійснювати контроль над подіями; саме тому він відчуває труднощі під час розробки альтернативних варіантів розв'язання проблеми, скутий звичними схемами і шаблонами дій, а також схильний до підвищеної тривожності та гніву. Песимістичний прогноз руйнує сенс виконаних дій, що послаблює силу мотивів і утруднює процес прийняття рішень. Очевидно, якщо людина має негативні когнітивні установки, які проявляються в песимістичному атрибутивному стилі й очікуванні відсутності контролю над подіями, то уявне програвання можливої дії буде пов'язане з негативним прогнозом результату власних дій і відповідно з відмовою від наміру та виконання дії, що є неспецифічною й універсальною передумовою розвитку особистісної безпорадності.

Література

1. Батури́н Н. А. Психология успеха и неудачи / Н. А. Батури́н. – Челябинск : Изд-во ЮУрГУ, 1999. – 100 с.
Baturin N. A. Psikhologíia uspekha i neudachi [Psychology of success and failure] / N. A. Baturin. – Cheliabinsk : Izd-vo UUrGU, 1999. – 100 s.
2. Батури́н Н. А. Экспериментальный анализ оценочных явлений личностного уровня / Н. А. Батури́н, Е. В. Гудкова. – М. : [б. и.], 2004. – 11 с.
Baturin N. A. Eksperimentalnyi analiz otsenochnykh yavlenii lichnostnogo urovnia [Experimental analysis of the estimated level of personal effects] / N. A. Baturin, E. V. Gudkova. – M. : [b. i.], 2004. – 11 s.
3. Далгатов М. М. Мотивация деятельности достижения в теориях каузальной атрибуции / М. М. Далгатов // Вестн. Моск. ун-та. Сер. 14. Психология. – 2006. – № 1. – С. 71–81.
Dalgatov M. M. Motivatsiia deiatelnosti dostigeniia v teoriiakh kauzalnoi atributsii / M. M. Dalgatov [Motivation of achievements activity in the theory of causal attribution] // Vestn. Mosk. un-ta. Ser. 14. Psikhologíia. – 2006. – № 1. – S. 71–81.
4. Зелигман М. Как научиться оптимизму: советы на каждый день : пер. с англ. / М. Зелигман. – М. : Вече, 1997. – 432 с.
Zeligman M. Kak nauchitsia optimizmu: sovery na kazhdyi den : per s angl. [How to learn optimism: tips for everyday] / M. Zeligman. – M. : Veche, 1997. – 432 s.

5. Капустина А. Н. Многофакторная личностная методика Р. Кеттелла : учеб.-метод. пособие / А. Н. Капустина. – СПб. : Речь, 2006. – 104 с.
Kapustina A. N. Mnogofaktornaia lichnostnaia metodika R. Kettella : ucheb.-metod. posobiie [R. Cattell's multifactor personal technique] / A. N. Kapustina. – SPb. : Rech, 2006. – 104 s.
6. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность / Х. Хекхаузен. – 2-е изд. – СПб. : Питер ; М. : Смысл, 2003. – 860 с.
Khekhauzen Kh. Motivatsiia i deiatelnost [Motivation and activities] / Kh. Khekhauzen. – 2-e izd. – SPb. : Piter ; M. : Smysl, 2003. – 860 s.
7. Циринг Д. А. Психология выученной беспомощности : учеб. пособие / Д. А. Циринг. – М. : Академия, 2005. – 120 с.
Tsiring D. A. Psikhologiiia vyuchennoi bespomoshchnosti : ucheb. posobiie [Psychology of learned helplessness] / D. A. Tsiring. – M. : Akademiia, 2005. – 120 s.
8. Циринг Д. А. Психология личностной беспомощности: исследование уровней субъектности / Д. А. Циринг. – М. : Изд. центр «Академия», 2010. – 410 с.
Tsiring D. Psikhologiiia lichnostnoi bespomoshchnosti: issledovaniie urovnei subiektnosti [Psychology of personal helplessness: a study of subjectivity levels] / D. Tsiring. – M. : Izd. tsentr "Akademiia", 2010. – 410 s.
9. Seligman M. E. P. Helplessness: on depression, development, and death / M. E. P. Seligman. – New York : W. H. Freeman, Xxxv, 1992. – 250 p.

УДК 81'59

Л. В. Засекіна

Received February 02, 2015;

Revised March 12, 2016;

Accepted April 26, 2016.

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ НЕГАТИВНИХ VS. ТРАВМАТИЧНИХ ПОДІЙ В ІНДИВІДУАЛЬНІЙ ПАМ'ЯТІ

У статті відображено результати теоретичного й емпіричного досліджень репрезентації життєвих подій у пам'яті особистості. Встановлено відмінності між автобіографічною й травматичною пам'яттю на основі розмежування емоційно негативних і травматичних подій. Емпірично доведено пропозиціональну репрезентацію життєвих подій у пам'яті особи та визначено специфіку пропозиціональних структурних елементів окремо для травматичних і негативних подій. Це свідчить про відмінності у збереженні та відтворенні цих подій, що може відігравати значну роль у лікуванні ПТСР. З'ясовано, що в осіб без ПТСР переважають елементи екстернального агента під час відтворення травматичних подій порівняно із негативними, що свідчить про врахування об'єктивних чин-